

“Jag drar mig undan”

Formgivning av en informativ bok

Ted Lindroos

Examensarbete

Mediekultur

2010

EXAMENSARBETE	
Arcada	
Utbildningsprogram:	Mediekultur
Identifikationsnummer:	6963
Författare:	Ted Carl Christian Lindroos
Arbetets namn:	“Jag drar mig undan” – Formgivning av en informativ bok
Handledare (Arcada):	Jutta Törnqvist
Uppdragsgivare:	Svenska hörsselförbundet rf
Sammandrag: År 2009 fick jag uppdraget att formge en informativ bok med titeln “Jag drar mig undan”. Uppdragsgivare var Finlands Svenska Psykosociala Centralförbundet rf och Svenska hörsselförbundet rf. Syftet med examensarbetet är att studera vilka typografiska faktorer som är viktiga för att skapa en tydlig och tilltalande layout i en bok. Dessutom studerar jag själva produktionsprocessen med att formge ett textmanus. Mitt val av forskningsmetod bygger på Rune Petterssons modell “kreativa processer” som beskrivs i boken “Information Design - An introduction”. Arbetet är en kvalitativ fallstudie med utgångspunkt i en hermeneutiskt forskningsansats. Jag beskriver och analyserar min egen formgivning och produktionsprocess med hjälp av främst Bo Bergströms samt Rune Petterssons teorier. För att kunna fördjupa mig i mitt examensarbete har jag valt följande centrala frågeställningar. På vilket sätt påverkade mina typografiska val bokens läsbarhet? Hur såg min produktionsprocess ut? Vilka svagheter och styrkor hade den? I resultatredovisningen sätts fokus på bokens inre kontext och hur de typografiska faktorerna samspelar med varandra. Resultatredovisningen är uppdelad i fyra delkapitel: analys och översikt, produktion av utkast, produktion av manus och produktion av original. I slutsatserna beskrivs typografins avgörande betydelse för läsligheten. Tre faktorer lyfts fram vilka lägger grunden och underlättar valen för en bra typografi; färdigt textmanus innan formgivningen inleds, analys av målgruppens demografiska- och psykografiska faktorer samt en djupgående inledande diskussion med uppdragsgivaren. Mina typografiska val påverkade bokens läsbarhet på ett positivt sätt. Formgivningen av brödtexten är av avgörande betydelse för läsligheten, i slutsatsen redovisas för mina val. En styrka i min arbetsprocess har varit tillbakablickarna, som gjorts efter varje avslutad arbetsprocess. Dessa säkerställer att materialet är väsentligt, innan arbetet fortskridit ytterligare.	
Nyckelord:	Svenska hörsselförbundet rf, grafisk formgivning, informationsdesign, typografi, illustrationer, tabeller, bokproduktion
Sidantal:	41
Språk:	Svenska
Datum för godkännande:	

DEGREE THESIS	
Arcada	
Degree Programme:	Media Culture
Identification number:	6963
Author:	Ted Carl Christian Lindroos
Title:	“Jag drar mig undan” – Designing a informative book
Supervisor (Arcada):	Jutta Törnqvist
Commissioned by:	Svenska hörsselförbundet rf
Abstract:	
In 2009 I had the opportunity of designing an informative book with the title "Jag drar mig undan". The client was Finlands Svenska Psykosociala Centralförbundet rf and Svenska hörsselförbundet rf. The aim of the thesis is to study the typographical factors when designing a clear and attractive layout for a book. In addition, I study the production process of designing from a text script. My choice of research method is based on Rune Pettersson's model of "Creative processes" as described in the book "Information Design - An introduction". The work is a qualitative case study based on a hermeneutic research approach. I describe and analyze my own design and production using mainly Bo Bergström's and Rune Pettersson's theories. To be able to immerse myself in my study I have chosen the following key issues. What affected my typographic choices to the book's readability? What was my production process like? What are the weaknesses and strengths? The presentation of the results focuses on the book's internal context and how the typographic factors interact with each other. The presentation of results is divided into four Subchapters: analysis and review, producing drafts, production scripts and production of original. Conclusions described the typographical essential meaning of the readability. Three factors are highlighted which lays the foundation and favor the election of a good typography, complete text of the script before starting the design, analysis of the target demographic and psycho-graphic factors and a thorough preliminary discussion with the client. My typographic choices affected the book's readability in a positive way. The design of the body is essential for readability, this is the found in the conclusion of the report. A strength of my work process has been a look back, made after completion of each work process. This ensures that the material is essential, before the work has progressed further.	
Keywords:	Swedish Hearing Association ry, graphic design, information design, typography, illustrations, tables, book production
Number of pages:	41
Language:	Swedish
Date of acceptance:	

INNEHÅLL

1	Introduktion	8
1.1	Bakgrundsinformation – Projektet Anti Depp.....	8
1.2	Motiv	9
1.3	Syfte	9
1.4	Frågeställningar.....	10
1.4.1	Centrala frågor.....	10
1.5	Avgränsning.....	10
2	Metod och teoretisk referensram	12
2.1	Metodbeskrivning.....	12
2.1.2	Materialbeskrivning.....	13
2.2	Teori.....	14
2.2.1	Informationsdesign	14
2.2.1	Data	15
2.2.2	Information.....	16
2.2.3	Visdom.....	17
2.2.4	Kontext.....	17
2.2.4.1	Läslighet.....	17
2.2.4.2	Läsbarhet.....	18
2.2.4.3	Läsvärde	18
2.2.5	Samspel mellan text och bild	19
2.2.5.1	Bild och text i harmoni eller disharmoni	19
3	Resultatredovisning.....	20
3.1	Analys och översikt.....	20
3.1.1	Planera arbetet och förutsättningarna	20
3.1.2	Definiera målgruppen	20
3.1.3	Definiera riktmärken för meddelandet.....	21
3.1.4	Organisera arbetet.....	22
3.1.5	Återkoppling.....	22
3.2	Produktion av utkast	22
3.2.1	Format och satsyta	23
3.2.2	Typografiska faktorer.....	24
3.2.2.1	Typsnitt.....	24
3.2.2.2	Gemener och versaler	25
3.2.2.3	Teckengrad	26
3.2.2.4	Radavstånd och radlängd	26
3.2.2.5	Spaltarrangemang	27
3.2.2.6	Ord mellanrum	27
3.2.2.7	Tecken mellanrum	27

3.2.2.8	Text och bakgrund.....	28
3.2.2.9	Färg.....	28
3.2.3	Illustrationer.....	28
3.2.4	Diagram och tabeller.....	31
3.2.5	Återkoppling.....	32
3.3	Produktion av manus.....	32
3.3.1	Redigera texten till den slutliga versionen.....	32
3.3.2	Typografi och layout.....	33
3.3.3	Kontrollera olika arbetsversioner.....	33
3.3.5	Återkoppling.....	34
3.4	Produktion av original.....	34
3.4.1	Typografisk förstärkning och sista finjusteringar.....	34
3.4.2	Återkoppling.....	35
4	Diskussion.....	36
	Källor.....	39
	Bilagor.....	40
	Bilaga 1 – Figur: Illustrationer från olika kapitel i “ Jag drar mig undan”.	40
	Bilaga 2 – Mötes Protokoll från Antidepps ledningsgrupp.	41

Figurer / Figures

Figur 1. Rune Petterssons modell “Kreativa processer”, består av flera olika steg där man efter varje process gör en tillbakablick för att säkerställa att materialet är väsentligt. (R). Analys (P1) och översikt (1) Produktion (P2) av utkast (2)Produktion (P3) av manus (3) Produktion (P4) av original (4) och Master (5).....	13
Figur 2. Förståelsen spektrum. Förståelse är en sammanhängande enhet som leder från Data som sedan leds igenom Information och Kunskap slutligen till Visdom.....	16
Figur 3. Exempel på data eller “factoids” som CNN (Cable News Network) använder sig av.....	17
Figur 4. Man kan jämföra samma text som ovan, med en annan storlek på typsnittet. Problematiken om typsnittet är för liten och gör att läslighet försämras.....	19
Figur 5. Exempel på olika sätt att använda sig av text och bild, genom harmoni och disharmoni.....	20
Figur 6. Här presenteras valen av marginalerna som jag använt mig av i boken.....	25
Figur 7. Här presenteras olika typsnitt av Antikva samt Sanserifer som jag valt för boken.....	25
Figur 8. Exempel på gemener som var valet till brödtexten och VERSALER i underrubrikerna.....	26
Figur 9. Teckengrad från 8 punkter till 24 punkter som var valen i boken.....	27
Figur 10. Tinnitus kapitlet där ledningsgruppen associerade och slutresultatet gav en illustration som denna.....	29
Figur 11. Figureerna visar hur logons cirkelformat ses även på bokpärmens framsida....	30
Figur 12. Figuren “VÅRD” (vänster) visar disharmoni mellan text och illustration. Figureerna (mitten samt höger) visar harmonin mellan text och illustrationer, då pratbubblan stöder textens innehåll.....	31
Figur 13. Figuren visar olika diagram och tabeller som förekommer i boken.....	32
Figur 14. Figureerna visar skillnaden mellan den första versionen till vänster och det verkliga slutresultatet till höger.....	33

1 INTRODUKTION

Idag mottar vi dagligen mängder av olika typ av information och nyheter. Vi ser en trend i det växande antalet tv-kanaler, radiostationer och dagstidningar. Kraven att vara påläst, uppdaterad och kunnig ökar hela tiden. Här sticker den informativa litteraturen ut, eftersom dess syfte är att upplysa läsaren baserat på fakta.

Denna utveckling har gett effekt på formgivarens roll som fått en större betydelse. Just hans produkt skall sticka ut i djungeln av informationsprodukter och dra till sig uppmärksamhet. Växtvärken har smittat av sig på ämneslitteraturen inom typografi och layout. Det finns obegränsat med riktlinjer, rekommendationer och regler kring de typografiska valen.

“Jag drar mig undan” är en informativ bok som jag fick uppdraget att formge. Kravet att sticka ut från mängden och medvetenheten kring tyografins betydelse har varit min röda tråd i arbetet.

1.1 Bakgrundsinformation – Projektet Anti Depp

Projektet med namnet Anti Depp var ett samarbete mellan Finlands Svenska Psykosociala Centralförbund rf (FSPC) och Svenska hörsselförbundet rf. Det finlandssvenska projektet var fyraårigt och påbörjades i juni 2006.

Målsättningen med projektet var att undersöka sambandet mellan hörselskada och psykisk ohälsa samt förebygga social isolering bland personer med dessa funktionshinder. Boken med titeln “Jag drar mig undan” producerades inom projektet och vänder sig till två målgrupper. Främst riktar sig informationen till de funktionshindrade men även till personal inom hälso-, hörsel- och mentalvårdsektorn. Bokens syfte är att sprida kunskap i Svenskfinland om sambandet mellan hörselrelaterade och psykiska funktionshinder.

Projektet Anti Depp genomförde en omfattande enkätundersökning bland medlemmarna i Svenska hörsselförbundet rf och Finlands Svenska Psykosociala Centralförbund rf (FSPC). Resultatet från undersökningen presenteras i “Jag drar mig undan”. Den röda

tråden i informationen är att förmedla hur vanligt det är med social isolering bland de drabbade. I boken kan människor med hörselskada och/eller psykisk ohälsa relatera till sina problem genom att läsa om andras upplevelser via till exempel citat som framhävs i boken.

Jag fick uppdraget att stå för bokens formgivning och layout. Uppdragsgivaren ansåg att denna bok inte skulle vara till försäljning eftersom den finansierades helt av fondpengar. Målgruppen skulle lätt och gratis få tag på informationen via olika informationskanaler. Delvis via tredje sektorn, delvis via den offentliga vårdsektorn. Den distribuerades bl.a. vid kurser, seminarier, avgiftsfria utskick, genom hälso- och sjukvården samt via projektets hemsida. Boken finns däremot inte tillgänglig på bokhandeln.

1.2 Motiv

Mitt motiv med denna forskningsuppsats är att utifrån mitt arbete med boken “Jag drar mig undan” studera processen att formge en bok. Jag har under mina studier på Arcada lärt mig om detta ämnesområde och tycker att det är mycket intressant. Uppdraget att formge boken gav mig en efterlängtdad möjlighet att i praktiken få använda mina kunskaper från skolan. Arbetet kändes betydelsefullt då denna typ av information inte tidigare varit tillgänglig i Svenskfinland.

1.3 Syfte

Syftet med arbetet är att studera vilka typografiska faktorer som är viktiga för att skapa en tydlig och tilltalande layout i en bok. Dessutom studerar jag själva produktionsprocessen med att designa information. Min forskning utgår ifrån arbetsprocessen och det färdiga resultatet med boken “Jag drar mig undan”. Arbetet är en så kallad fallstudie, där jag beskriver och analyserar min egen formgivning och produktionsprocess med hjälp av utvalda teorier. I slutsatsen strävar jag efter att presentera svar på mina frågeställningar baserat på en utvärdering av det egna arbetet.

1.4 Frågeställningar

För att tydliggöra syftet med arbetet, har jag formulerat några centrala frågeställningar. Frågorna hjälper till att definiera och avgränsa arbetet. Frågeställningarna har förändrats och omformulerats många gånger under skrivandets gång.

1.4.1 Centrala frågor

För att kunna fördjupa mig i mitt examensarbete har jag valt följande centrala frågor.

- På vilket sätt påverkade mina typografiska val bokens läsbarhet? Min analys sker utifrån Bo Bergströms lista på de viktigaste typografiska faktorerna.

- Typsnitt
- Ord mellanrum
- Gemener och versaler
- Tecken mellanrum
- Teckengrad
- Text och bakgrund
- Radavstånd
- Färg och papper
- Radlängd
- Språk, innehåll, läsare
- Spaltarrangemang

(Bergström 2009 s. 132).

- Hur såg min produktionsprocess ut? Vilka svagheter och styrkor hade den? Analysen sker utifrån Rune Petterssons beskrivning av produktionsprocessens olika steg (Pettersson 2002 s.31 ff).

1.5 Avgränsning

Jag har valt att avgränsa mitt problemområde. Grafisk formgivning är ett brett ämnesområde och för att nå en djupare analys har jag begränsat antalet frågeställningar. Fokus ligger på bokens inre kontext och hur de typografiska faktorerna samspelar med varandra. Detta innebär att jag även utlämnar vissa delar som förekommit under arbetet med boken, som val av pappers- och tryckmaterial. Däremot kommer jag att ta upp formgivningen av illustrationer då det varit en omfattande del av arbetet.

Min studie är en fallstudie och därmed inkluderar jag inte andra böcker i min analys. Detta innebär att jag inte jämför flera verk med varandra. Jag ville fokusera enbart på min egen bok då jag har personliga erfarenheter och infallsvinklar som påverkar slutsatserna. Dessutom blir det en kvalitativ undersökning.

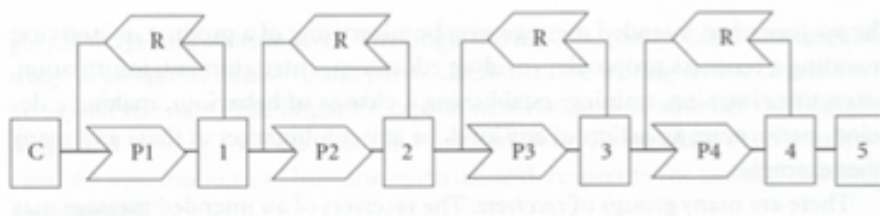
2 METOD OCH TEORETISK REFERENSRAM

2.1 Metodbeskrivning

För att svara på mina frågeställningar har jag valt att arbeta efter vissa metodologiska infallsvinklar. Min uppsats är en kvalitativ fallstudie. Denna typ av forskning bygger på en djupgående studie av ett utvalt fall, vilket i det här arbetet är en bok. Kvalitativ metod har rötter i hermeneutiskt vetenskapsfilosofi. Enligt det här synsättet finns det inte någon absolut sanning, eftersom information tolkas av mottagaren. (Andersen 1994, s. 187).

Genom att läsa litteraturen har jag fått allmän kunskap inom ämnet, men genom att följa en hermeneutiskt forskningsansats kan jag i min forskning även inkludera kreativiteten som var en viktig del av mitt praktiska arbete med boken.

Mitt val av forskningsmetod bygger på Rune Petterssons modell “kreativa processer” som beskrivs i boken *Information Design - An introduction*. (Pettersson 2002, s 31 ff). Se figur 1.

Figur 1. Rune Petterssons modell “Kreativa processer”, består av flera olika steg där man efter varje process gör en tillbakablick för att säkerställa att materialet är väsentligt. (R). Analys (P1) och översikt (1) Produktion (P2) av utkast (2) Produktion (P3) av manus (3) Produktion (P4) av original (4) och Master (5).

Modellen förklarar de olika produktionsstegen med att formge ett textmanus, från idéstadiet till en komplett produkt. Vid varje avslutad stegprocess görs en tillbakablick för att säkerställa att materialet är väsentligt. Se figur 1. Jag har använt modellen som en forskningsmetod i syfte att dispositionera min data-analys. Men även som ett underlag för att utvärdera och dra slutsatser om min egen produktionsprocess. Jag har modifierat den ursprungliga modellen så att den lämpar sig för min studie.

1. Analys (P1) och översikt (1)

Det första steget sammanfattar uppdraget. Här klargörs materialets syfte och dess målgrupp, deras egenskaper samt behov. Man strukturerar upp materialet och visualiserar textmanuset. Detta innebär att man försöker ge textmanuset en känsla med hjälp av bilder eller illustrationer. I detta tidiga stadie är det bra att låta personer från målgruppen titta på materialet för att bekräfta att produktionen är på rätt väg.

2. Produktion (P2) av utkast (2)

Det andra steget innebär att man tar fram ett första utkast. Man etablerar ett system där man numrerar de olika och framförallt de senaste arbetsversionerna. Riktlinjer dras för det grafiska- och typografiska arbetet. Man tar fram förslag t.ex. på hur satsytan disponeras, val av typsnitt, typgrad, radlängd samt radmellanrum.

3. Produktion (P3) av manus (3)

Det tredje steget resulterar i en fördjupning av utkastet. Här slår man fast vilka av de föreslagna versionerna man använder sig av.

4. Produktion (P4) av original (4)

Det fjärde steget innebär den sista finjusteringen, man kontrolläser texten och granskar bilder och typografin innan man godkänner att boken kan skickas till tryckeriet.

2.1.2 Materialbeskrivning

Mina metoder för datainsamling har varit att skriva utförliga mötesanteckningar under alla möten med arbetsgivaren som hållits. Utöver detta har jag sparat olika versioner av materialet (t.ex. statistiska figurer, illustrationer, typsnitt) som tagits fram under arbetet med publikationen. Jag hade hela tiden inställningen att dokumentera och spara relevant data som skulle kunna användas i en vetenskaplig analys.

Då jag sökt litteratur och material till min forskning har jag främst sökt via bibliotekets sökmotor. Jag har även nyttjat informationspersonalen för tips och sökhjälp av relevant litteratur. Främst har jag sökt material inom området grafisk formgivning och använt mig av sökord som matchar nyckelorden i mina frågeställningar.

2.2 Teori

Genom att jag skrivit ner anteckningar från våra möten samt sparat olika utkast kan en analys göras av arbetsprocessen utifrån olika teoretiska verktyg. I detta kapitel presenterar jag mitt utvalda teoretiska ramverk.

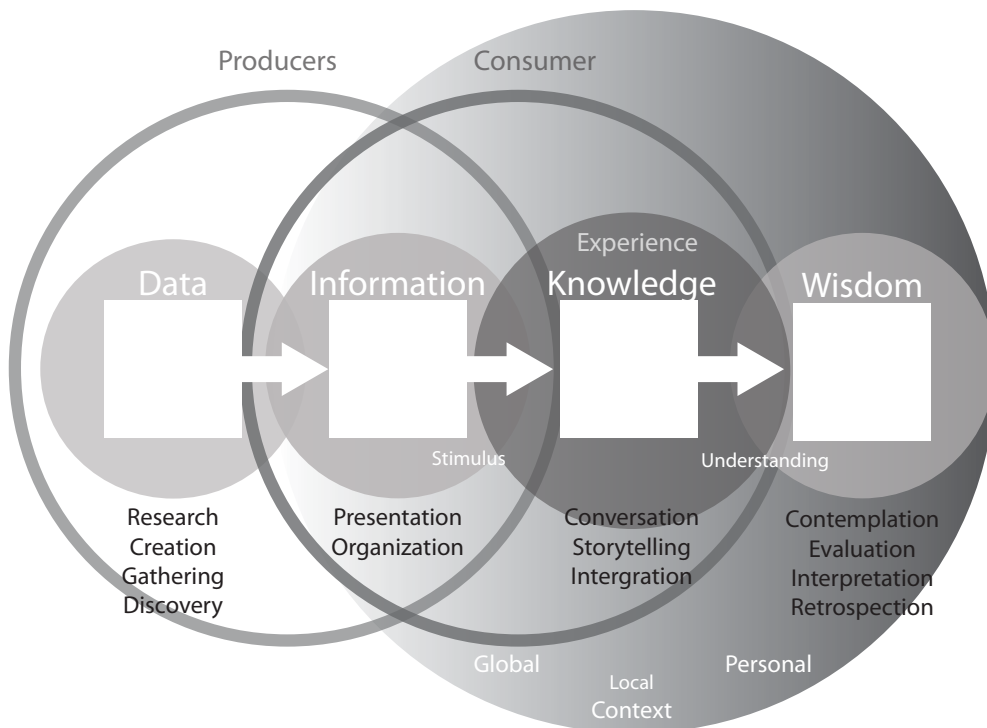
2.2.1 Informationsdesign

Rune Petterson menar att för att förstå sig på information eller i detta fall informationsdesign, försöker man att tillhandahålla och förmedla information för att ge kunskap av någon form. Det som försvårar för mottagaren att ta till sig budskapet är krångligt språk, detta gäller både i bild och text. Inom informationsdesign understryks vissa viktiga delar som klarhet, begriplighet, konsekvens, läsbarhet, noggrannhet, läsvärde, enkelhet och struktur. Den röda tråden är således att det grafiska budskapet i slutändan skall vara läsbart för mottagaren. (Petterson 2002 s. 21)

Med informationsdesign strävar man att bearbeta svår information i syfte att göra den mer lättförståelig för läsaren. Detta genom att ha utmärkta kunskaper i skrift, tydliga och konsekventa texter och illustrationer, samt genomtänkt typografi och layout. De nämnda faktorerna stöder i slutändan mottagaren till att förstå och lära. (Petterson 2002, s 20).

Informationsdesign inkluderar olika tillvägagångssätt för att analysera, planera och presentera ett textmanus. Detta främst angående innehåll, formgivning och språkval. (Petterson 2002 s. 2).

Vår förståelse för informationsflödet som bombarderar våra sinnen vardagligen kan man kalla för data. Enligt Richard Saul Wurman är data för de flesta värdelös information. Richard Saul Wurman menar att den skrivna texten som så, inte är kommunikerbar för mottagaren. Enligt författaren får informationen värde genom att man bearbetar den. De olika stegen är att organisera, omvandla och presentera datan i syfte att göra den menings- och värdefull. (Jacobson et al. 2000 s. 270). Se figur 2.

Figur 2. Förståelsen spektrum. Förståelse är en sammanhängande enhet som leder från Data som sedan leds igenom Information och Kunskap slutligen till Visdom.

Förståelse är en kedja av olika beståndsdelar som börjar med data, som förändras till betydande information, som leder till kunskap, som i sin tur uppnår visdom. (Jacobson et al. 2000 s.271).

2.2.1 Data

Data är det obearbetade materialet som vi hittar, skapar eller från våra egna erfarenheter använder för att bygga vår kommunikation. För att särskilja vad data är, kan man med ord beskriva den som entydlig, inkonsekvent eller icke komplett. Data är inte den fullständiga informationen för att kommunicera, eftersom den inte är det hela meddelandet eller budskapet man vill förmedla.

Data används av grupper som producenter eller personer med liknande befattningar. Hur man har använt sig av data varierar, det kan vara i tryck-, elektronisk- eller i talets form. Dessvärre måste konsumenten ofta själv tolka datan till förståelig information. Detta bör istället producenten alltid göra innan datan förmedlas till mottagarna. Denna process,

där producenten bara skapar data utan mening eller sammanhang, leder vanligtvis till att informationen inte att uppnås av mottagaren. (Jacobson et al. 2000 s. 272).

Exempelvis på ovan nämna resonemang är tv-kanalen CNN (Cable News Network), som kallar sina data för “factoids”. I rutan rör sig en informationsbalk mellan andra, meningsfulla presentationer. Detta försvårar för tittarna att tolka informationen, då datan presenteras på ett ostrukturerat och obearbetat sätt. (Jacobson et al. 2000 s. 272) Se figur 3.

Figur 3. Exempel på data eller “factoids” som CNN (Cable News Network) använder sig av.

2.2.2 Information

Information är en inlärningsprocess. Man har lättare att förstå sig på information desto mer erfaren man är. Informationen förmedlas eftersom man har en kunskap av att summera diverse mönster och betydelser till en helhetsbetydelse.

Information är den första nivån där det är lämpligt att kommunicera med publiken. Information representerar överföring av meddelanden som avslöjar klara och strukturerade mönster bland de uppgifter som presenteras. Det görs genom att organisera datan till en meningsfull form, presentera den på ett lämpligt sätt samt genom att kommunicera sammanhanget runt dem. (Jacobson et al. 2000 s. 272-273).

2.2.3 Visdom

Visdom är den mest obestämda samt personligaste formen av förståelse. Visdom är mycket mer abstrakt och filosofiskt i motsvarighet till de andra nivåerna som tidigare uppräknats. Att visdom är mera abstrakt och filosofisk innebär även att vi har mindre kunskap om hur man skapar visdom eller påverkar den.

Visdom kan förklaras som en kombination av processer och relationer som man sammanför genom egna erfarenheter. Visdom är ett resultat av personliga upplevelser, utvärderingar, sammanfattningar och slutsatser.

Data och information skapas på ett sätt som inte visdom kan göras. Vidare kan visdom inte förklaras för andra som vi kan förmedla kunskap. Det ända tillvägagångssättet är att beskriva och skapa olika upplevelser, som förhoppningsvis lägger grunden för att läsaren själv upptäcker sin personliga visdom. (Jacobson et al. 2000 s.273-274).

2.2.4 Kontext

Kontext förklarar en situation då sändare samt mottagare möts genom verbodisueella meddelanden - musik, ord, bild och form som har samspel i olika medier.

Man kan beskriva två olika kontexter, den yttre kontexten samt den inre kontexten. Den yttre kontexten är de faktorer som inverkar i den omgivning som informationen tas emot i; temperaturen, möbleringen, själva rummet, utanförbuller och ljud från andra i rummet. Den inre kontexten exempelvis läslighet, läsbarhet och läsvärde, berör meddelandets själva information och hur bra olika faktorer samfungerar. (Petterson 2002 s.113-114)

2.2.4.1 Läslighet

Enligt Rune Petterson läser vi inte varje ord från bokstav till bokstav, utan vi använder texten som bilder. Läsligheten är beroende hur lättläst en text upplevs av läsaren.

Se figur 4. (Petterson 2002 s. 23).

Enligt Rune Petterson läser vi inte varje ord från bokstav till bokstav, utan vi använder texten som bilder. Läsligheten är beroende hur lättläst en text upplevs av läsaren.

Figur 4. Man kan jämföra samma text som ovan, med en annan storlek på typsnittet. Problematiken om typsnittet är för liten och gör att läslighet försämras.

2.2.4.2 Läsbarhet

Läsbarheten är beroende på innehållet av texten samt hur texten kan förstås. Den språkliga uppbyggnaden har en stor vikt på att den är korrekt samt att den är anpassad för målgruppen, exempelvis genom deras kunskap och intressen samt med att ta i beaktande mottagarens kunskap när man lägger upp materialet. (Petterson 2002 s. 50).

Förutom den språkliga uppbyggnaden har följande typografiska faktorer påverkar på ett avgörande sätt läsbarheten av text:

- Typsnitt
- Gemener och versaler
- Teckengrad
- Rad avstånd
- Rad längd
- Spaltarrangemang
- Ord mellanrum
- Tecken mellanrum
- Text och bakgrund
- Färg
- Språk, innehåll, läsare

(Bergström 2009 s. 132)

2.2.4.3 Läsvärde

Läsvärde behåller sig till en mera personlig nivå, eller lättare sagt till en subjektiv syn på textens innehåll. Det vill säga om mottagaren är intresserad av ämnet eller överhuvudtaget känner sig motiverad för att läsa. En person kan identifiera sig till informationen där en annan inte kan. I information som är ointressant eller inte är personligt kopplat, är läsvärdet lågt. (Petterson 2002 s. 81).

2.2.5 Samspel mellan text och bild

Texter är utmärkta för det abstrakta eller det man har svårt att begripa. Men när det kommer till det verbala i språket klarar man sig enbart inom ett visst land eller inom ett visst språkområde. “Förbjudet att skräpa” förstår vi, men när det kommer till en spanjor eller kines kan denna text vara obegripligt för dem. En förenklad bild av budskapet kan så gott som alla förstå, oberoende språk. (Bergström 2009 s. 116)

2.2.5.1 Bild och text i harmoni eller disharmoni

För att få balans mellan text och bild måste de komplettera och samspele med varandra. Speciellt ifall text samt bild skall informera, förklara en process eller lära ut något. Men i många fall blir informationen enformig när både text och bild upprepar och säger samma budskap. Med detta kan man även försvaga budskapet. (Bergström 2009 s. 117).

I många sammanhang använder man sig av disharmoni, i text och bild. När man vill fånga uppmärksamhet för en mindre motiverad åskådare. Med detta menas att text och bild nog ännu samverkar men på ett inkonsekvent sätt. Text och bild säger inte längre samma sak utan drar nytta av den verbala eller också visuella språkets styrka och individualitet. Se figur 5. (Bergström 2009 s. 118).

Figur 5. Exempel på olika sätt att använda sig av text och bild, genom harmoni och disharmoni.

3 RESULTATREDOVISNING

I resultatredovisningen nedan presenterar jag resultatet av min analys. För att strukturera upp min redogörelse har jag delat in resultatredovisningen i fyra delkapitel, efter Rune Petterssons steg i produktionsprocessen. I varje delkapitel diskuterar jag min egen arbetsprocess och mina typografiska val. För att förtydliga mina resonemang kompletterar jag med tabeller, illustrationer och olika arbetsversioner av materialet.

3.1 Analys och översikt

3.1.1 Planera arbetet och förutsättningarna

Mitt uppdrag var att formge och typografera ett textmanus till en bok. Arbetet bestod av följande:

- Formgivning av omslag och förslag av titel
- Val av produktens format
- Val av satsytans beståndsdelar
- Val av typografiska faktorer
- Uppstyckning av textmanuset
- Formgivning av statistiska diagram och illustrationer
- Val av färg och papper
- Kontinuerlig kontakt med uppdragsgivare och tryckeri

3.1.2 Definiera målgruppen

Tidigt definierades vem boken riktas till. Målgruppsbestämning är viktig då det ger vägledning för formgivningen. Enligt Bo Bergström finns olika faktorer man kan utgå ifrån. Demografiska faktorer ger en överblick av målgruppen, dessa är kön, ålder, utbildning, inkomst, fritidssysselsättning, boendeform- och ort. (Bergström 2009 s. 57) Textmanuset jag arbetade med var en sammanfattning av en enkätundersökning. I undersökningen hade respondenternas demografiska faktorer kartlagts, därför fanns redan en målgruppsanalys. Majoriteten är kvinnor, hörselskadade, pensionerade 71-80 åringar, bor i två personers hushåll, är gifta och har två barn (Kullman 2009 s. 9).

Psykografiska faktorer ger en mer djupare analys av målgruppen så som t.ex. politisk tillhörighet och miljömedvetenhet. (Bergström 2009 s. 57) Boken "Jag drar mig undan" riktar sig till funktionshindrade. Att den vänder sig specifikt till hörselskadade och personer med psykisk ohälsa klargjorde målgruppen ytterligare. Att det fanns en djupgående analys av vem läsarna var, gav mig vägledning inom formgivningen. Min första tanke var att läsarna var äldre och begränsade genom sina funktionshinder. Roger Whitehouse poängterar dock att det är viktigt att undvika denna typ av stereotyp tänkande eftersom varje läsare är en individ som tolkar informationen olika (Jacobson et al. 2000 s. 104-105). Man skall sträva efter att utifrån den tillgängliga informationen om målgruppens egenskaper, istället få en helhetsbild som baseras på fakta, inte på stereotyper (Jacobson et al. s. 111).

Initiativet till boken byggde på att medlemmarna i båda föreningarna efterfrågade denna typ av information. Därför är läsvärdet högt. Då läsarna själva meddelat intresse för textens innehåll är deras intresse av ämnet och motivation att ta del av boken stort (Pettersson 2002 s. 81). I enkätundersökningen kunde respondenterna ge önskemål kring bokens innehåll och form. Exempelvis skrevs följande; "Inte för medicinskt", "Personligt", "Fördomsfritt", "På ett vanligt sätt" och "Humor" (Kullman 2009 s. 34). Jag beaktade detta i mitt arbete och strävade efter att läsarna kunde identifiera sig med informationen.

3.1.3 Definiera riktmärken för meddelandet

Nyckelorden i uppdragsgivarens första beskrivning av boken var att den skulle vara lättläst, tydlig och tilltalande. Läsaren skulle snabbt och enkelt komma till den information som han/hon söker. För att uppnå detta förde jag en lång inledande dialog med uppdragsgivaren. Jag ville tidigt bekräfta att alla parter hade samma vision om slutresultatet. Uppdragsgivaren hade inte tidigare erfarenhet av formgivning men ville få en större förståelse. Därför lade jag ned mycket tid på att förklara och skissa mina första idéer och förslag.

3.1.4 Organisera arbetet

Programmet jag skulle arbeta med var Adobe InDesign CS3. Då jag inte studerat just detta program under mina studier vid Arcada, bestod mina förkunskaper i självstudier via instruktionsvideo och litteratur. Jag uppdaterade och fördjupade mig ytterligare innan uppdraget med boken. Jag fick ett textmanus som jag tidigt visualiserade och strukturerade upp. Detta eftersom det lägger grunden för och påverkar läsbarheten av den slutliga produkten (Pettersson 2002 s. 31 ff.). Det har även diskuterats av Richard Saul Wurman. Han menar att information nås fram till mottagare delvis genom att datan organiseras till en meningsfull form och presenteras på ett lämpligt sätt (Jacobson et al. 2000 s. 273).

3.1.5 Återkoppling

Då jag fått riktlinjer för målgruppen, meddelandet samt organiserat upp arbetsprocessen, hade jag ett uppföljningsmöte med uppdragsgivaren. Jag presenterade mina första skisser och visioner om hur formgivningen skulle se ut och utföras. Efter viss diskussion kring färgvalet på omslaget, konstaterade uppdragsgivaren att bakgrundsfärgen var för mörk. Det bestämdes att jag skulle ta fram flera versioner med olika nyanser som de kunde jämföra emellan. Redan här konstaterades att omslagets färger och illustrationer skulle komma att vara utgångspunkt och underlag för den övriga formgivningen av boken. Detta för att få en enhetlig stil i formgivningen. Efter detta inledde jag nästa steg i arbetsprocessen.

3.2 Produktion av utkast

Det andra steget betydde att jag sammanfattade mina visioner och skisser till ett första utkast. Här numrerade jag de olika och framförallt de senaste arbetsversionerna. Nedan beskriver jag de olika delarna som arbetet bestod av.

3.2.1 Format och satsyta

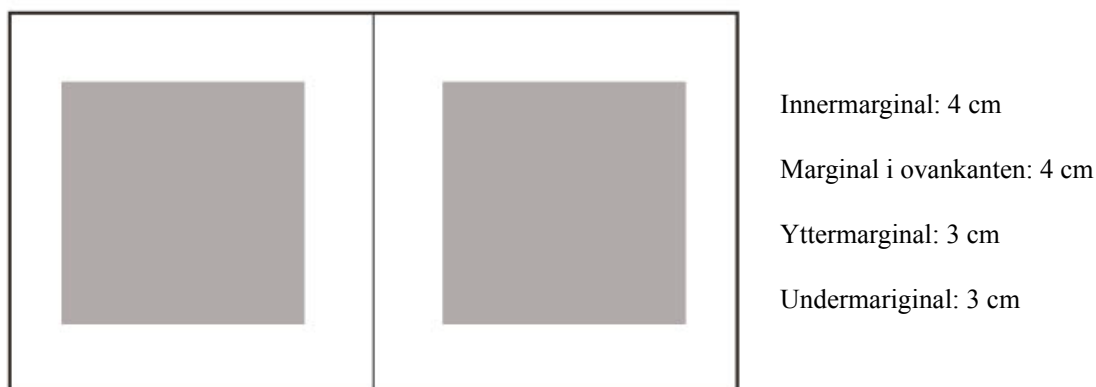
Innan jag kunde inleda formgivningen var det viktigt att bestämma bokens format. Det finns två format att välja mellan för böcker, standardformat och specialformat (Bergström 2009 s. 226). Jag jämförde ett stort antal böcker och hittade en bok som jag tyckte hade ett harmoniskt, praktiskt och unikt format. Med mall från denna valde jag ett liknande format på 210 mm x 220 mm. Det var ett specialformat vilket tryckeriet inte hade färdigskuret. Trots detta ansåg jag att fördelarna övervägde med ett unikt format. Detta eftersom det skiljer sig från mängden av informationsmaterial.

Som mindre tidskrävande alternativ till ovanstående metod för att hitta rätta proportioner kunde jag ha använt mig av greken Euklides teori *Det gyllene snittet*. Den räknar fram det harmoniska förhållandet mellan längd och bredd, i syfte att uppnå ett bra läsbarhet. "Den bygger på serien 1, 2, 3, 5, 8, 13, 21 osv. där summan av de två föregående talen bildar nästa tal och där de sist beräknade talen kommer allt närmare det exakta förhållandet" (Bergström 2009 s. 178).

Då bokformatet var bestämt inleddes arbetet med att planera satsytans beståndsdelar. Bergström understryker satsytans stora betydelse då den bestämmer vilket ordningsintryck läsaren får av materialet. Det finns olika variabler som bestämmer formgivarens placering av satsytan på formatet. Uppdragsgivaren ville att boken skulle ge ett lättläst och luftigt intryck. Det underlättade för mig att manuset inte var så omfattande och därför inte krävde att vardera sida skulle vara fullmatad med text. Det fanns heller inte någon sidbegränsning, jag strävade därför efter att hellre ha fler och luftiga sidor, än tvärtom. En annan variabel jag tog i beaktande vid planeringen av satsytan var att informationen skulle kompletteras med många illustrationer, tabeller och diagram. (Bergström 2009 s.226)

Förutom satsytans placering skall marginalerna ha en harmonisk förhållande till varandra. Det viktiga och vad jag främst utgick ifrån är att parallella sidor skall linjera med varandra. För att uppnå detta skall man tänka på mellanrummen mellan exempelvis rubriker, citat, illustrationer. Marginalerna skall hellre vara stora än snålt tilltagna, eftersom de skiljer satsytan från de övriga beståndsdelarna på sidan. Då jag strävade efter att

uppnå ett luftigt intryck satte jag in stora marginaler. Detta även med tanke på en äldre målgrupp med eventuell nedsatt synförmåga. (Hellmark 2004 s. 97) Se figur 6.

Figur 6. Här presenteras valen av marginalerna som jag använt mig av i boken.

3.2.2 Typografiska faktorer

Nedan presenterar jag mina typografiska val och hur de påverkar läsbarheten.

3.2.2.1 Typsnitt

Det finns två varianter av typsnitt *antikva* och *sanserif*. Antikva används vanligtvis för brödtext, förklaringen är att de så kallade fötterna på bokstaven linjärt följer raden och underlättar läsningen. Betydelsefullt är också att folk är vana vid att läsa det här typsnittet. Sanserif däremot lämpar sig bättre i exempelvis rubriker, ingresser och figurtexter då det har en renare form. (Hellmark 2004 s. 26-27)

Då jag var påläst inom detta innan arbetsprocessen, följde jag mestadels det här upplägget i min placering av de olika typsnitten. Nedan presenteras mitt val av olika typsnitt. Se figur 7.

<u>Antikva</u>	<u>Sanserif</u>
Adobe Garamond Pro	Avant Garde ExtLit ITCTT
MERCURY TEXT G1	Gotham <i>HTF Italic</i>
Mercury Display	Gotham HTF Book
MERCURY DISPLAY SC	Gotham HTH XLight

Figur 7. Här presenteras olika typsnitt av Antikva samt Sanserifer som jag valt för boken.

Det finns två undantag från regeln kring mina val och min placering av de olika typsnitten. I kolumntiteln och för sidnumreringen användes antikva, då det borde ha varit sanserif. Hellmark menar att även om det finns riktlinjer för användningen av typsnitt är det i slutändan formgivarens smak som skall styra (Hellmark 2004 s. 24-25).

Jag har använt mig av många olika typsnitt vilket kan riskera att leda till en mer komplex läsbarhet. Här tog min kreativitet överhand och övervägde existerande regler kring detta.

3.2.2.2 Gemener och versaler

Gemener är en term för små bokstäver emellan vilka det är ett litet avstånd. Dessa bokstäver har en marginell tyngpunkt nertill som gör dem mer lättlästa, och passar därför i brödtexten. Versaler å andra sidan är stora bokstäver med ett större avstånd. Bokstaven är rektangelformad med längre höjd än bredd. Versaler lämpar sig därför i rubriker. (Hellmark 2004 s. 24). För att uppnå en hög läsbarhet valde jag gemener bokstäver i den löpande texten. Orsaken är att karaktärernas ojämnhet underlättar för läsaren att sätta ihop bokstäverna till ordbilder. Definitionen av termen ordbild är en enhet som består av ytterkonturen, inre formerna och formerna mellan tecknen. (Hellmark 2004 s. 23) Se figur 8.

gemener   VERSALER

Figur 8. Exempel på gemener som var valet till brödtexten och VERSALER i underrubrikerna.

3.2.2.3 Teckengrad

Teckengrad är ett mått på hur stora bokstäverna är. Graden kan anges på olika sätt som exempelvis punkter, pica, millimeter eller procent. Läsbarheten påverkas märkbart av avståndet mellan öga och bokstav, vilket därför skall bestämma vilken teckengrad man väljer. (Bergström 2009 s. 134) Utifrån en tidig arbetsversion bestämdes av uppdragsgivaren, att jag skulle förstora teckengraden i brödtexten från 10 till 12. Här blev jag medveten av teckengradens betydelse för läsbarheten. Nedan ser man det stora antalet olika teckenmått jag använt i den slutliga versionen. Min strävan var att skilja olika delar av boken från varandra och teckengraden var ett hjälpmedel. Se figur 9.

Brödtext: Adobe Garamond Pro	12 punkter
Rubrik: Gotham HTF	14 punkter
Underrubriker: ADOBE GARAMOND PRO	9,5 punkter
Slutsatserna rubrik: Gotham HTF	24 punkter
Undertext till pratbubblorna: Gotham HTF	9 punkter
Undertext till diagram och tabeller: Gotham HTF	8 punkter

Figur 9. Teckengrad från 8 punkter till 24 punkter som var valen i boken.

3.2.2.4 Radavstånd och radlängd

Radavståndet mäts från baslinje till baslinje och kallas kägel. En viktig minnesregel är att ordmellanrummet inte bör vara större än radavståndet. Annars hoppar läsaren ofta till nästa rad istället för till nästa ord, då detta är ett kortare avstånd. (Hellmark 2004 s. 32)

Som radavståndet i boken använde jag mig av typsnittens grundinställningar. Jag ansåg att det inte behövde justeras

Den förespråkade radlängden skall vara minst 35-45 tecken och högst 55-65 tecken per rad. Begreppet tecken inkluderar bokstäver, siffror, skiljetecken och mellanrum mellan

ord. (Hellmark 2004 s. 31) Jag har 41 tecken per rad och har alltså justerat radlängden så att antalet tecken ryms inom detta rekommenderade omfång.

3.2.2.5 Spaltarrangemang

Det finns fyra olika spaltarrangemang, vänster- och högerställd text, centrerad samt marginaljusterad text. Jag har valt den mest använda marginaljusterade texten som har jämna kanter på vänster och höger sida. Denna används i de flesta textprodukter som böcker, tidningar och kataloger. Valet visade sig vara ekonomiskt fördelaktigt, då marginaljusterad spalt får in mycket text. Men det var inte en styrande faktor.

Risken med marginaljusterad text är att det ger ett instängt intryck. (Bergström 2009 s. 135) Jag undvek detta med att illustrationerna och tabellerna som placerades parallellt med staplarna hade samma mått och jämna kanter. Intrycket blev då snarare strukturerat och enhetligt istället för instängt.

3.2.2.6 Ord mellanrum

Typografisk text skall ha en så hög texttäthet som möjligt. Man strävar efter att ordmellanrummet inte skall vara större än att det skiljer orden från varandra. I mitt layout program var ordmellanrummet redan förinställt. Detta bidrog till att jag manuellt inte ställde in denna funktion. I andra fall kan typsnittet ha ett förbestämt passande ordmellanrum. (Hellström 2004 s. 80)

3.2.2.7 Tecken mellanrum

Mellanrummet mellan bokstäverna kallas teckenmellanrum. Mina val angående detta har skett manuellt, och varierade mellan *metric* och *optical*. Jag använde mig av *optical* funktionen till största del i arbetet. Detta innebär att om man använder sig av flera olika typsnitt efter varandra avläser Indesign programmet skillnaden och reglerar automatiskt teckenmellanrummen. *Metric* inkluderar inte denna funktion. Programmet gjorde dock automatiska avstavningar efter den typografiska inställningen, istället för den gramma-

tiskt korrekta uppdelningen av ordet. Detta resulterade i extra arbete då jag manuellt måste ändra till språkligt korrekt avstavning.

3.2.2.8 Text och bakgrund

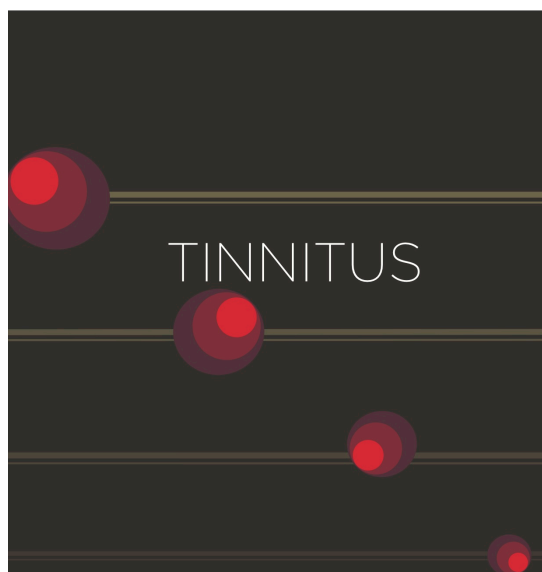
Läsbarheten påverkas också av kontrasten mellan text och bakgrund. Det vanligaste är så kallad *positiv text*, svart text mot vit bakgrund. Den är lättast att läsa och mest förekommande i “Jag drar mig undan”. Det finns dock vissa undantag där *negativ text* använts, vit text mot mörk botten. Omslaget har gråsvart bakgrund, liksom första sidan i varje nytt kapitel. För att undvika försämrade läsbarhet kan man använda halvfet sans-serif, vilket jag gjort på de nämnda sidorna. (Bergström 2009 s. 136-137)

3.2.2.9 Färg

Enligt Bergström används *funktionell färg* i syfte att visualisera budskapet till mottagaren. Den används för att attrahera, skapa stämning, informera, strukturera och pedagogisera. Jag har främst använt färger i informativt syfte, där olika avsnitt färgkodats. (Bergström 2004 s. 256 ff) Färgerna ger större effekt desto sparsammare man är med antalet färger per sida (Tschichold 1965 s. 99). Mitt fokus har varit att utmärka varje nytt kapitel genom att göra den första sidan färgstark. På det sättet kan läsaren bläddra i boken och lättare hitta det kapitel som de är intresserade av.

3.2.3 Illustrationer

Stor del av mitt arbete har bestått av att visualisera textmanusets budskap med hjälp av illustrationer. I planeringsarbetet bad jag uppdragsgivaren att beskriva vad de associerade med kapitelrubrikerna. Exempelvis rubriken *Tinnitus* kopplades ihop med orden, ångest, konstant piip, stress, hopplöshet samt bättre och sämre dagar. Detta fungerade som ett underlag i mitt arbete att skapa illustrationerna. Se figur 10 samt bilaga 1.

Figur 10. Tinnitus kapitlet där ledningsgruppen associerade och slutresultatet gav en illustration som denna.

Enligt Paul Martin Lester skall man inom grafisk formgivning använda cirklar med var-samhet. Då solen, månen och ansiktet har denna form, är cirkeln den vanligaste formen. Denna riskerar därför i böcker att dra läsarens uppmärksamhet från texten. (Lester 2006 s. 40).

Jag valde trots detta att använda cirkelformen i de flesta av mina illustrationer. Uppdragsgivaren ville att omslagets framsida skulle kunna associeras till projektet. Logos form och färg har därför styrt formgivningen av omslaget. Projektet Anti Depps logo är i grunden en cirkel och jag ville utnyttja detta, liksom färgerna blå, turkos, röd och svart. Se figur 11.

Figur 11. Figurerna visar hur logos cirkelformat ses även på bokpärmens framsida.

Fördelen med att ha illustrationer i cirkelformat på pärmens framsida, var att nyttja Lesters teori om att detta drar till sig uppmärksamhet och intresse. Utöver detta valde jag medvetet att ha avskalade illustrationer då mycket detaljer fungerar distraherande på läsaren.

Jag strävade efter att uppnå en balans mellan illustrationerna och texten. Bergström menar att detta är extra viktigt om det är en informativ bok (Bergström 2009 s. 117). Satsytan bygger på att varje sida har två spalter. En av de första arbetsversionerna hade flera sidor där båda spalterna innehöll text. Men det gav ett för kompakt intryck. Jag har (i enlighet med Pettersson resonemang 2002 s.199) därför strävat efter att texten tar upp max 50 - 60 procent av sidan och resten fylls av illustrationer. Detta ger ett luftigare intryck.

Bergström fortsätter sitt resonemang och menar att formgivaren kan sträva efter en disharmoni mellan text och illustration. Orsaken är att läsaren då inte blir passiv, utan får tänka till och därför nås av informationen på ett djupare plan. Då samma sak upprepas både i text och bild kan det försvaga budskapet och läsaren uppfatta det som onödiga repetitioner. Undantaget är fakta och informativa böcker där det är en styrka att text och bild säger samma sak. (Bergström 2009 s. 118)

”Jag drar mig undan” är en informativ bok där jag utgått ifrån att skapa både harmoni och disharmoni. Kapitelrubrikerna och dess illustrationer har en disharmoni, medan texten kompletteras med harmoniska förklarande illustrationer i form av pratbubblor med citat från enkätundersökningen. Se figur 12.

3.2 Funktionshindrad i arbetslivet

I Finland är psykiska problem den vanligaste orsaken till arbetsförmåga. Man uppskattar att 53 procent av all arbetsförmåga som förekommer bland personer under 55 år orsakas av mentala problem (Hagström 2008). Hörselskador är inte enbart åldersrelaterade utan förekommer i alla åldrar. Detta syns i arbetslivet där hörselskador är ett växande problem.

”Jag känner mig värdelös eftersom jag inte kan jobba som andra”
Respondent i arbetslivet

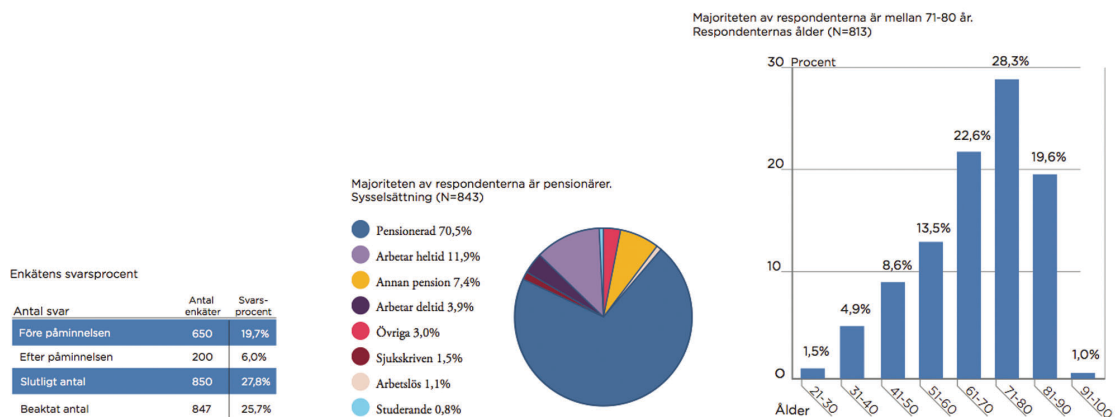

Figur 12. Figuren "VÅRD" (vänster) visar disharmoni mellan text och illustration. Figurena (mitten samt höger) visar harmonin mellan text och illustrationer; då pratbubblan stöder textens innehåll.

3.2.4 Diagram och tabeller

Wright menar att många upplever att tabeller är svåra att förstå, därför bör de vara väl strukturerade och lättförståeliga. Han menar att data skall presenteras vertikalt istället för horisontellt samt att siffror skall avrundas till hela tal, för att göra tabeller tydliga. Enligt Tinker skall typsnittets storlek vara mellan åtta till tolv punkter. (Pettersson 2002 s. 195 -196) Jag valde 8 punkter i mina tabeller och diagram. Detta för att särskilja textstorleken från brödtexten som är 12 punkter.

Då textmanuset innehöll mycket statistisk information som skulle presenteras, lade jag ned mycket tid på att arbeta fram tabeller och diagram. Jag har genomgående använt mig av tre olika versioner. Se figur 13.

Figur 13. Figuren visar olika diagram och tabeller som förekommer i boken.

3.2.5 Återkoppling

Då det första utkastet var färdigt, läste uppdragsgivaren igenom det. Jag föreslog ett utkast men uppdragsgivaren hade möjlighet att välja mellan olika arbetsversioner som jag sparat. Det är viktigt att någon från målgruppen och/eller personer med expertkunskap inom området läser igenom utkastet då arbetsprocessen kommit till detta steg. Bara för att få en bekräftelse på att bokproduktionen hittills är på rätt väg, förmedlar informationen och är läsbar för mottagaren. (Pettersson, R. 2002, s 21) I ett tidsperspektiv, hade det mest tidskrävande arbetet nu gjorts.

3.3 Produktion av manus

Det tredje steget resulterar i en fördjupning av utkastet. Här slår man fast vilka av de föreslagna versionerna man använder sig av.

3.3.1 Redigera texten till den slutliga versionen

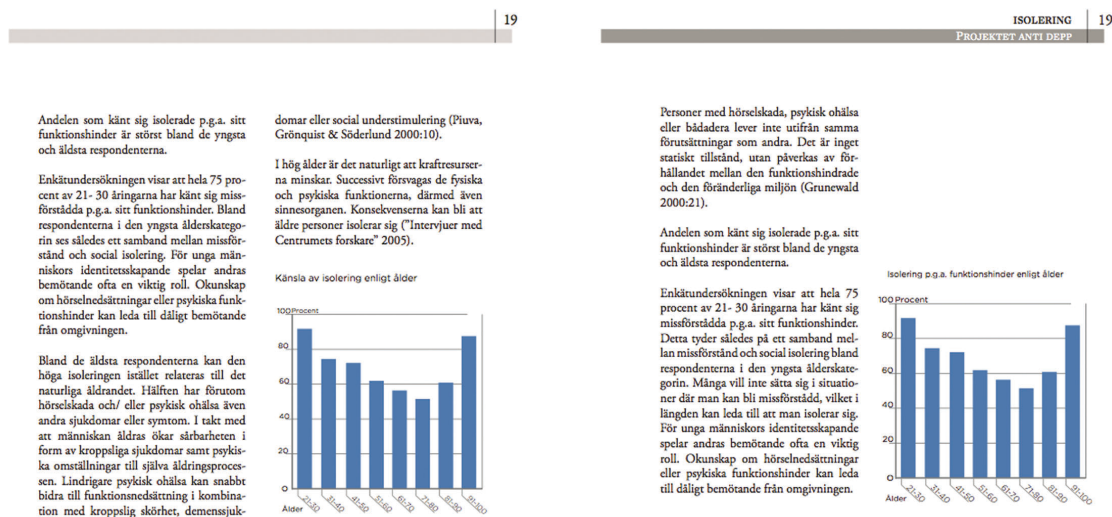
Kaj Johansson m. fl. menar att textmanuset skall vara färdigt innehållsgranskat, korrekturläst och godkänt innan det sätts in i ett layoutprogram. Bearbetning av texten är den del som inom formgivning vanligtvis tar upp mest tid. Därför underlättar det betydligt om man får ett godkänt textmanus från början. (Johansson et al. 2006 s. 198)

Då jag tillfrågades om jag var intresserad av att formge boken, sades det att jag skulle få ett färdigt textmanus att utgå ifrån. Detta blev inte fallet. Under arbetsprocessens tre första steg gjordes kontinuerligt ändringar, text togs bort och lades till. Formgivningen försvårades och blev betydligt mer omfattande både arbets- och tidsmässigt, då sidbrytningen hela tiden förändrades. Orsaken var att uppdragsgivaren hade en deadline och manuset hann inte bli klart innan formgivningen måste påbörjas. Textändringarna resulterade i mitt medvetna val att färdigställa innehållsförteckningen och sidnumreringen i detta sena stadiet i arbetsprocessen.

3.3.2 Typografi och layout

Varje sida bygger på ett två stapel system. I en tidig arbetsversion innehöll båda staplarna text och varierande antal illustrationer/ tabeller. Men här konstaterades att det gav ett för kompakt intryck. Här togs beslutet att kontinuerligt bara ha text i en stapel och illustrationer samt tabeller i en annan. Syftet var att förbättra läsbarheten. Se figur 14.

Figur 14. Figureerna visar skillnaden mellan den första versionen till vänster och det verkliga slutresultatet till höger:

Enligt färgskalan som används för att ange rätt färg i tryckproduktion, var omslagets bakgrundsfärg 100 procentigt svart. Uppdragsgivaren var rädd för att detta skulle ge ett för mörkt intryck. Här ändrade jag till en mindre täthetsgrad i den svarta färgen. Resultatet blev för mottagaren en matt gråsvart ton.

3.3.3 Kontrollera olika arbetsversioner

Då textmanus, satsyta, illustrationer, diagram, tabeller, typografi, layout och färgval var bestämt och uppstrukturerat, fick man ett helhetsintryck av bokens slutliga utseende. Jag skickade utkastet i en högupplöst PDF-fil till tryckeriet och fick efter förfrågan ett förprovstryck. Detta i syfte att kontrollera färger och slutresultatets utseende.

3.3.5 Återkoppling

Här korrekturläste jag samt uppdragsgivaren förprovstrycket, vi granskade och gick igenom samtliga delar av manuset. Vi konstaterade att vissa justeringar ännu skulle göras angående färgvalen, typografiska förstärkningar och att förordet skulle sättas in. Detta hade vi hela tiden haft i åtanke, eftersom förordsförfattaren inte hållit sin deadline.

3.4 Produktion av original

Det fjärde steget resulterar i den slutliga bokversionen som skickas till tryckeriet för print. Innan det gör man här den sista finjusteringen, man kontroll läser texten, granskar bilder och typografin.

3.4.1 Typografisk förstärkning och sista finjusteringar

Förordet anlände och sattes in i manuset dagen innan tryckningen av boken skulle ske. Här skedde även vissa nyansjusteringar då förprovstrycket visat att färgerna inte överensstämde helt med min vision. Kolumntiteln ovanför satsytan ändrades till en ljusare ton då den mörka färgen tog för mycket fokus av brödtexten. Kolumntitels syfte är främst att underlätta läsarens orientering i boken och får inte ta överhand. (Hellmark 2004 s. 105)

De sista typografiska förstärkningarna skulle ske innan arbetet skulle skickas till tryckeriet. Jag märkte att vissa bokstavspar fick onödigt mycket luftrum emellan sig och märkte att dessa måste justeras. För att justera dessa bokstäver närmare varandra använde jag mig av en optisk balans eller ett breddvärde som kallas till *kerning*. Med kerning anses att man snyggar upp texten genom att minska på teckenmellanrummen. Man kan göra detta antingen manuellt eller med hjälp av programmets kerningtabeller. (Hellmark 2004 s. 81)

Då jag hade marginaljusterad text, ändrades ordmellanrummen automatiskt av layoutprogrammet. Resultatet blev en gluggig text med ojämnt ordmellanrum. Jag gick därför igenom brödtexten och korrigerade manuellt där det uppstått mindre och större luckor. Ytterligare finjusteringar gjordes av placeringen av diagram och tabeller.

3.4.2 Återkoppling

Innan den slutliga versionen skickades till tryckeriet, skedde en sista granskning och genomläsning. Slutresultatet blev att den 65 sidor långa boken “Jag drar mig undan” trycktes i en första upplaga på 600 exemplar. Senare trycktes en andra upplaga på ytterligare 400 exemplar.

4 DISKUSSION

Nedan skall jag sammanfatta mitt slutresultat och besvara mina frågeställningar. Jag vill poängtera att jag inte redovisat varje taget beslut under arbetets gång. Utifrån frågeställningarna har jag istället identifierat vilka processer och ämneslitteratur som varit relevant att utgå ifrån i resultatredovisningen.

Arbetet har fokuserat på bokens inre kontext, hur olika typografiska faktorer samspelar med varandra. Syftet var att undersöka på vilket sätt mina typografiska val påverkade bokens läsbarhet. Inom den vetenskapliga ämneslitteraturen finns många regler. Medvetet har jag tagit dem snarare som riktlinjer och främst satt tillit till min egen kreativitet. Ofta skiljer sig författarnas rekommendationer från varandra. För att uppnå en bra typografi är det i slutändan formgivarens roll, med stöd av litteraturen, att göra de typografiska valen. I vissa fall, som i val av bokformat, har jag gått emot rekommendationerna. Även om det beslutet innebar mer arbete, ansåg jag det vara värdefullt för slutprodukten.

Vad som framkommit tydligt under min arbetsprocess är typografins avgörande betydelse för läsligheten. I efterhand kan jag urskilja tre saker som lägger grunden och underlättar valen för en bra typografi.

1. Färdigt textmanus

Bearbetning av texten är den del som inom formgivning vanligtvis tar upp mest tid. Jag hade oturen att arbeta med ett ofullständigt manus där kontinuerliga ändringar gjordes ända till slutfasen. Resultatet blev att formgivningen försvårades och blev mer omfattande. Både arbets- och tidsmässigt då sidbrytningen hela tiden förändrades.

2. Tydlig målgrupp

Jag insåg fördelen med att det fanns en djupgående analys av målgruppens demografiska- och psykografiska faktorer. Målgruppens egenskaper gav mig vägledning i formgivningen. Framförallt den höga genomsnittsåldern och den ofta medföljande nedsatta synförmågan, inverkade på mitt val av teckensnitt, teckengrad, radavstånd och radlängd, samt tecken- och ordmellanrum. Jag strävade efter att nå en luftig, tydlig och lättläst

struktur. I brödtexten sattes fokus på funktionalitet och läsbarhet medan jag i illustrationerna tillät min kreativitet ta över mer.

3. Inledande djupgående diskussion med uppdragsgivaren

Direkt efter att jag fått uppdraget att formge boken, förde jag en lång dialog med uppdragsgivaren. Vi diskuterade våra roller i samarbetet och bekräftade att vi hade samma vision om slutproduktens utseende. Redan här skapade jag mina första skisser angående typografin. Även om jag här hade andra åsikter än uppdragsgivaren, kan jag i efterhand konstatera att det var rätt att kompromissa emellanåt. Uppdragsgivaren hade en kunskap om målgruppen som jag inte besatt. Jag i min tur gav uppdragsgivaren en större förståelse av formgivning, vilket visade sig genomsyra och underlätta våra diskussioner under hela arbetsprocessen.

Mina typografiska val påverkade bokens läsbarheten på ett positivt sätt. Den slutsatsen drar jag inte enbart själv utan har även fått bekräftat från uppdragsgivaren. En utvärderingsenkät skickades ut till ett urval av personer som läst boken. Sammanställningen lyfte fram att boken var lättläst. Projektet Anti depps ledningsgrupp bestående av representanter från uppdragsgivaren och vårdsektorn gav respons på publikationen. Se bilaga 2.

I mitt syfte att uppnå en hög läsbarhet gjorde jag följande typografiska val;

Marginalerna skall hellre vara stora än snålt tilltagna, eftersom de skiljer satsytan från de övriga beståndsdelarna på sidan. Då jag strävade efter att uppnå ett luftigt intryck satte jag in stora marginaler. För att undvika en kompakt känsla, valde jag tilltagna avstånd mellan rubriker och brödtexten, citat och illustrationer. Brödtexten utformades enligt följande: typsnittet antikva, gemener, teckengrad 12 punkter, 41 tecken per rad och slutligen en hög texttäthet.

Även om marginaljusterad text riskerar att ge ett instängt intryck, bortsåg jag från detta. Jag undvek risken med att illustrationerna och tabellerna som placerades parallellt med staplarna hade samma mått och jämna kanter. Intrycket blev då snarare strukturerat och enhetligt istället för instängt.

Automatiska inställningar i layoutprogrammet är att föredra. Men det är viktigt att kritiskt granska texten, och inte lita fullständigt på fonten som typsnettstillverkaren skapat. I mitt fall upptäckte jag att de automatiska avstavningarna var grammatiskt felaktiga i ett sent skede i arbetet, vilket resulterade i mycket korrigeringar i slutfasen.

Jag använde mig av positiv text, svart text mot vit bakgrund, på sidor med brödtext för att underlätta läsbarheten. Då jag valde negativ text, vit text mot svart bakgrund, såg jag till att använda halvfet sanserif för att undvika försämrade läsbarhet. Färgvalen skall vara välgenomtänkta då de har betydelse för hur väl budskapet visualiseras till läsaren. Jag valde främst färger i informativt syfte, där olika avsnitt färgkodats. Den ursprungliga utgångspunkten för att boken kom till var att sprida information och fakta.

Rune Petterssons modell har varit till stor hjälp för att strukturera upp mitt arbete, från idéstadiet till en komplett produkt. Jag har inte medvetet följt modellen i det praktiska arbetet med boken, utan som en modifierad forskningsmetod under skrivandet. I efterhand ser jag dock att mitt verkliga arbete i stora drag följt Petterssons modell. En styrka i min arbetsprocess har varit tillbakablickarna, som gjorts efter varje avslutad stegprocess. Dessa säkerställer att materialet är väsentligt, innan arbetet fortskridit ytterligare. I motsats till originalmodellen, utförde jag det mest omfattande arbetet i de två första faserna. Man kan resonera att jag borde delat upp arbetet mer jämnt på de olika faserna, för att undvika den stora arbetsbördan under denna arbetsfas. Men jag ser en fördel av att inledningsvis gå in i en intensiv arbetsperiod, vilket i mitt fall gagnar formgivningen.

Avslutningsvis kan jag konstatera att detta har varit en otroligt lärorik process för mig. Stundtals slitsam, men oftast berikande på många olika sätt. För att vara mitt första bokprojekt anser jag det ha varit en kunskapsutvecklande process till att lära mig grunderna till typografi. “Jag drar mig undan” finns idag utspritt över hela Svenskfinland och jag, uppdragsgivaren samt läsarna är nöjda med resultatet.

KÄLLOR

Andersen, Heine. 1994. *Vetenskapsteori och metodlära - En introduktion*, Lund: Studentlitteratur, s. 324

Bergström, Bo. 2009, *Effektiv visuell kommunikation*, 7 uppl., Stockholm: Carlssons bokförlag, 315 s.

Bergström, Bo. 2000, *Bild och budskap - Ett triangeldrama om bildkommunikation*, Stockholm: Carlssons bokförlag, 167 s.

Hellmark, Christer. 2004, *Typografisk handbok*, 5 uppl., Kristianstad: Kristiansstads Boktryckeri AB, 188 s.

Jacobson, Robert. 1999, *Information Design*, Hong Kong. Asco Typesetters, 357 s.

Johansson, Kaj m.fl. 2006, *Grafisk kokbok 3.0- guiden till grafisk produktion*, Malmö: Bokförlaget Arena, 453 s.

Kullman, Jennika. 2009, "*Jag drar mig undan*", 2 uppl., Helsingfors: Whyprint OY AB, 65 s.

Lester, Martin Paul. 2006, *Visual communication- Images with messages*, 4 uppl, Boston: Wadsworth, 450 s.

Pettersson, Rune. 2002, *Information Design - An introduction*, 3 uppl., Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 279 s.

Tschichold, Jan. 1965, *Ändamålsenliga och vackra trycksaker genom god typografi*, Stockholm: Bonniers, 106 s.

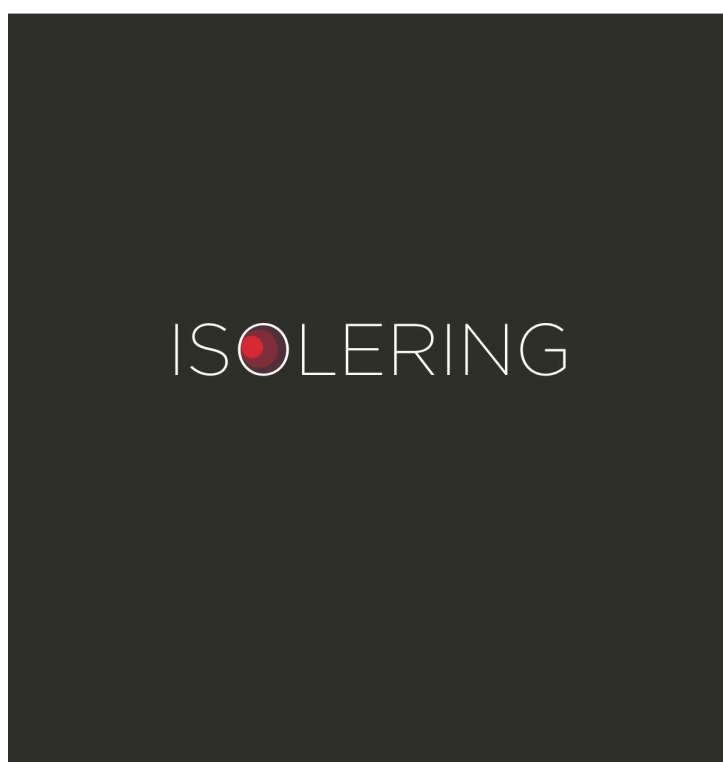
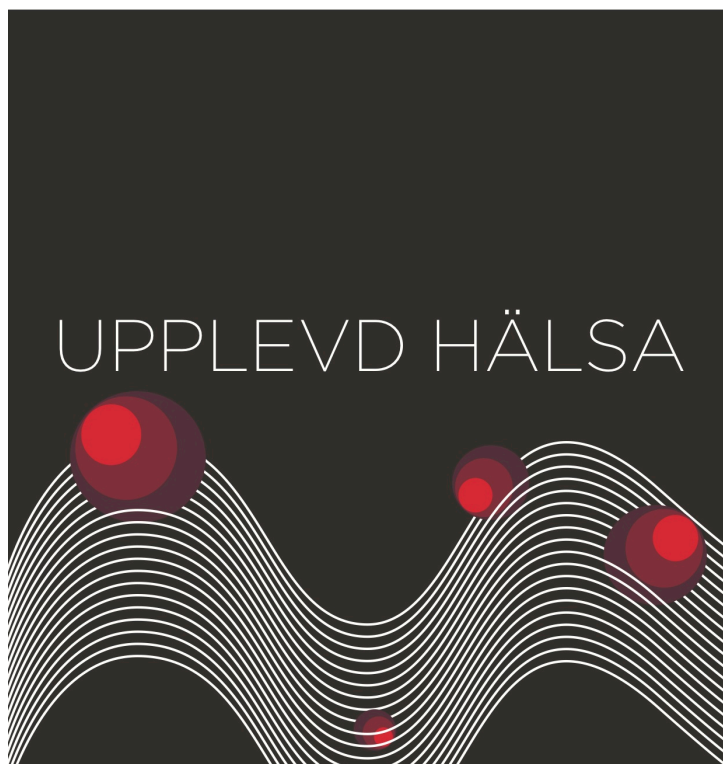
Elektroniska källor

Micheal Moore. 2010. *michaelmoore* [www]. Hämtat 13.9.2010.

Tillgänglig: http://www.michaelmoore.com/_images/splash/cnn_covers_up_cuba.jpg

BILAGOR

Bilaga 1 – Figur: Illustrationer från olika kapitel i “ Jag drar mig undan”.

Bilaga 2 – Mötes Protokoll från Antidepps ledningsgrupp.

Ledningsgruppsmöte 23.3.2009

PROTOKOLL 1/2009

Tid: 23.3.2009 kl. 13.00-15.00

Plats: Åbolands sjukhus, Åbo

Närvarande:

Frånvarande:

- 1§ **Mötet öppnas**
Mötet öppnades klockan 13.00
- 2§ **Val av ordförande och sekreterare för mötet**
Sanna Lunden fortsätter som mötesordförande och Maria Rajani som sekreterare.
- 3§ **Godkännande av föredragningslistan**
Föredragningslistan godkändes som sådan
- 4§ **Genomgång av det föregående mötets protokoll 1/2008**
Ledningsgruppen gick igenom föregående mötesprotokoll, mötet hölls 12.10.08 i Pargas
- 5§ **Projektläget mars 2009**
- Publikationen**
- Publikationen ”jag drar mig undan” är nu klar och ledningsgruppens medlemmar har fått varsitt exemplar sänt på posten. Ledningsgruppen sätter tummen upp för publikationen. Första intrycket var att den är tydlig, klar, snygg och lättläst. Ledningsgruppen konstaterade att man tar i publikationen och läser i den och att layouten är fungerande. Färgvalen är annorlunda vilket gör att man tar i den och ringbindningen gör den seriös och lätt att bläddra i. Den är mörk men färgklickar finns och man blir nyfiken av pärmen och vill se mer. Publikationen täcker behovet av allmän information och är funktionsduglig.
  - Publikationen kunde finnas i väntrum och på avdelningar. På företagshälsovården och hos yrkeshögskolornas hälsovårdare samt hälsostationens psykolog.
  - I ett pressmeddelande kunde t ex sociala isolering, relationer och interaktion lyftas fram och okunskapen kring tinnitus, men konstaterades också att alla kapitelinledningar är bra och bildar en bra helhet.